

О.О. Долгополова,
М.В. Улановська,
студенти ХНЕУ

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Розглянуто сутність фінансового контролю, класифікацію видів фінансового контролю в Україні, досліджено сферу застосування фінансових послуг.

Ключові слова: фінансовий контроль, сфера компетенції, об'єкти і суб'єкти фінансового контролю, сфера діяльності, фінпослуги, фінансові ризики.

Системний підхід у дослідженні сутності, цілей, завдань, функцій і принципів фінансового контролю дозволяє розглядати його, з одного боку, як частину цілого, а з іншого – як ціле, що складається з окремих частин.

У наукових дослідженнях, присвячених з'ясуванню сутності контролю, виділяються чотири напрями. Перший з них представлений у роботах багатьох юристів, соціологів та економістів, які досліджують контроль як сферу діяльності органів державного та фінансового управління. Вони визначають контроль як метод або форму управлінської (виконавчо-розпорядчої) діяльності.

На наш погляд, контроль не може бути зведений до методу або форми управлінської діяльності. Він є самостійною функцією управління, отже, особливим видом діяльності, який характеризується цільовою спрямованістю, однорідністю змісту й однотипністю способів його існування.

Другий напрям виділяє три стадії управлінської діяльності: проектування та визначення цілей; організацію виконання прийнятого рішення; контроль виконання. Отже, контроль трактується тут як особлива стадія управлінського циклу. З таким підходом можна погодитися, якщо розглядати контроль з позиції перевірки виконання кожного конкретного управлінського рішення, а не як цілеспрямований і відносно відокремлений вид управлінської діяльності.

Третій напрям розглядається у працях дослідників, які дотримуються кібернетичних підходів. У них контроль тлумачиться як форма зворотного зв'язку, і за допомогою якого керована система отримує необхідну інформацію про дійсний стан керованого об'єкта та виконання управлінських рішень. На

наш погляд, прихильники такої позиції роблять своєрідний «інформаційний ухил» у розумінні сутності контролю. Звичайно, з точки зору інформаційних аспектів процесу управління контроль є формою зворотного зв'язку. Але за такого розуміння контроль штучно відривається від процесу прийняття управлінських рішень, не проглядається найважливіша риса контролю – можливість та необхідність активного впливу на господарські процеси, що відбуваються.

Безперечно, вузько кібернетичний підхід до визначення суті контролю не викликає заперечень формального характеру. Проте за такої інтерпретації на перший план виступають технічні аспекти контролю, а не соціально-економічні, які, на наш погляд, повинні бути домінуючими. Кібернетичне ж тлумачення контролю має, на нашу думку, допоміжний характер.

У літературі широко представлено й четвертий напрям, для якого характерна думка, що сутність контролю полягає в регулярній перевірці дотримання господарського законодавства, виявленні відповідних порушень. Така позиція тяжіє до правової концепції сутності контролю, оскільки зводить його лише до способу забезпечення законності, до перевірки дотримання правових норм. З таким вузьким трактуванням важко погодитися. За всієї важливості дотримання законів і підзаконних актів не можна сутність контролю зводити лише до цього. Адже існують зворотні зв'язки, що полягають в активному впливі контролю на більш раціональне використання ресурсів, усуненні перепон на шляху оптимального функціонування різних ланок управління [3].

Велике значення у з'ясуванні природи фінансового контролю має його класифікація. Науково обґрунтована класифікація дозволяє глибше розуміти сутність цього дуже важливого елемента управління фінансовими потоками, розкрити механізм функціонування відносин, які він виражає, виявити специфічні особливості різних його складових [1]. Проте єдиний підхід до вибору класифікаційних ознак і класифікації різновидів фінансового контролю нині відсутній, досі не створені його класифікаційні моделі.

В економічній літературі, присвяченій проблемам фінансового контролю, відзначається необхідність його науково-обґрунтованої класифікації, визначення видів контролю за суттєвими ознаками. Нерідко як критеріальні ознаки класифікації пропонуються суб'єкти контрольної діяльності, форми та методи її здійснення. Між тим, головним (вихідним) під час класифікації контролю є виділення виду. Виходячи з виду контролю, визначаються його суб'єкти, предмет і характер контрольної діяльності. Форми та методи контролю можуть бути загальними для всіх чи кількох видів контролю і тому не можуть слугувати видовими ознаками контролю. Саме вид контролю зумовлює суб'єкти контролю, характер побудови контрольних органів, їх статус. Класифікація фінансового контролю можлива за декількома підставами: видами, формами та методами здійснення.

Таким чином, на нашу думку, на основі систематизації існуючих точок зору, що містяться в економічній літературі, аналізу практики фінансового контролю в Україні можна запропонувати таку класифікацію його видів (таблиця).

Таблиця

Класифікація видів фінансового контролю в Україні

<i>Класифікаційні ознаки</i>	<i>Види фінансового контролю</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
Характер зв'язку контролюючої та контрольованої організації	Зовнішній, внутрішній
Сфера компетенції	Загальнодержавний, відомчий, внутрішньовідомчий; загальної, галузевої, міжгалузевої, спеціальної компетенції
Об'єкт	За діяльністю платників податків, фінансовими аспектами управлінських рішень
Суб'єкт	Здійснюваний Рахунковою палатою, Міністерством фінансів України, Державною податковою адміністрацією, Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг та ін.

<i>1</i>	<i>2</i>
Час здійснення контрольних дій	Попередній, поточний, наступний
Сфера діяльності	Бюджетний, податковий, грошово-кредитний, валютний, страховий, митний, інвестиційний тощо
Порядок здійснення	Ревізія, перевірка, нагляд
Рівень конкретизації	Частковий, суцільний
Широта об'єкта	Тематичний, комплексний
Періодичність	Систематичний, епізодичний, періодичний

У зв'язку зі збільшенням обсягу та різноманітністю структури інформаційних потоків, ускладненням умов господарювання, розширенням сфер діяльності підприємств зростає кількість об'єктів, які підлягають контролю. Такий всеосяжний контроль потребує дедалі більших витрат ресурсів і часу. Так, якщо в попередні роки об'єктами державного фінансово-економічного контролю були переважно збереження й ефективне використання ресурсів, а також законність фінансово-господарських операцій підприємств, то зараз, попри це, контрольні дії спрямовуються на дослідження раціоналізації управлінських систем підприємств, що перевіряються, систем реалізації, постачання, інвестиційної діяльності, на пошук шляхів підвищення ефективності їхньої фінансово-господарської діяльності.

Система внутрішнього контролю є ключовим елементом для управління ризиками і основою для безпечних та обґрунтованих операцій організації. Важливою функцією контролю є адекватний інформаційний зв'язок між рівнями управління, від якого залежить ефективність функціонування всієї системи корпоративного управління. Це також стосується і ризик-менеджменту.

У зв'язку з розвитком ринку фінансових послуг в Україні доцільним є розгляд фінансового контролю саме в цій сфері. На сьогодні найбільшими темпами розвивається страховий ринок.

Основою проведення фінансового контролю страхових компаній є оцінка ризиків страховиків.

Загальний підхід регулювання на основі оцінки ризиків полягає в тому, що страховики з підвищеним ризиком або сфери діяльності страховиків із підвищеними параметрами ризику потребують більшої уваги з боку державних органів регулювання. Світовий досвід свідчить, що використовуючи цей підхід, представники нагляду визначають певні існуючі або потенційні проблеми, на які наражається страховик, а також здійснюють перевірку як можливі зміни в економіці та страхова система можуть впливати на характер і рівень ризиків конкретного страховика. Державний регулятор зосереджує свої зусилля на найбільш значних реальних та потенційних ризиках як у конкретного страховика так і в страховій системі взагалі. Цим попереджається фінансова нестабільність у страховій діяльності.

У сучасних умовах з розвитком інформаційних технологій моніторинг діяльності страховиків та ефективний пруденційний нагляд неможливий без якісного збору інформації. "Концепція розвитку страхового ринку України до 2010 року" передбачає заходи щодо встановлення вимог до програмного забезпечення та спеціального технічного обладнання для провадження страхової діяльності, а також запровадження електронної звітності учасників страхового ринку, використання якої дасть змогу Державній комісії з регулювання ринків фінансових послуг оперативно одержувати достовірну інформацію та приймати відповідні рішення [5].

Крім звітних даних страховиків Держфінпослуг збирає інформацію з зовнішніх джерел (державні органи статистики, професійні видання) та в разі необхідності може отримувати внутрішню інформацію страхової компанії.

Процеси функціонування системи управління ризиками в страховій компанії та державного регулювання на основі оцінки ризиків є циклічними, тобто завжди існує зворотній зв'язок у вигляді результатів від застосованих заходів. Аналіз ефективності заходів оптимізації та мінімізації ризиків або ефективності державного втручання дозволяє корегувати регулюючі дії.

Одночасне внутрішнє управління страховиком своїми ризиками разом з превентивним державним наглядом сприяє досягненню основних інтересів

держави та споживачів у забезпеченні гарантії надання страхових послуг, створенню сприятливих умов для функціонування страхових компаній і розвитку системи державного регулювання та нагляду за страховою діяльністю.

У загальному випадку страхова компанія має справу з двома видами ризиків: тими, які поступають від страхувальників, і тими, що обумовлені її діяльністю.

Ризик страхувальника – невизначена можливість появи збитків (втрат, пошкоджень та знищення), вимірюного в грошовому виразі.

Ризик страховика – невизначена можливість недостатності коштів страхової компанії для виконання своїх фінансових зобов'язань [4, с. 39].

Існує багато класифікацій ризиків, які страховикам слід розглядати під час аналізу своєї діяльності. Серед них слід виділити такі:

1) Держфінпослуг у пункті 5.7 “Методичних рекомендацій щодо загальних підходів до застосування страховиками стрес-тестів” наводить такі фактори ризику, які рекомендовано визначати під час розробки стрес-тестів [5]: страховий ризик; ринковий ризик; кредитний ризик; ризик ліквідності; операційний ризик; груповий ризик; системний ризик.

2) стандартами Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю (IAIS) запропонована класифікація ризиків на технічні, інвестиційні та нетехнічні [2].

Технічні ризики (ризики, пов'язані із зобов'язаннями) – це різні ризики, які прямо чи опосередковано пов'язані із технічною або актуарною основою розрахунків страхових внесків і технічних резервів у страхуванні життя й інших ризиків, а також ризики, пов'язані з оперативними витратами та надмірним або нескоординованим зростанням.

У більшості випадків причиною появи технічних ризиків страховика стають ризики страхувальників.

Інвестиційні ризики (ризики, пов'язані із активами) – це різні ризики, які прямо чи опосередковано пов'язані зі спроможністю страховика управляти активами.

Нетехнічні ризики – це ризики, які не можна належним чином віднести до технічних чи інвестиційних ризиків [6].

Ці категорії не є взаємовиключними. Будь-яка страхова операція може наражати страховика на декілька ризиків, однак для зручності аналізу їх можна виявляти та оцінювати окремо.

Джерелом покриття інвестиційних ризиків страхової компанії можуть бути власні вільні кошти та резерви, передбачені її організаційно-правовою формою.

Інвестиційний дохід, отриманий страховою компанією по ризиковим видам страхування, використовується для виконання страхових зобов'язань, коли кошти страхових резервів та власних вільних коштів стає недостатньо для розвитку страховика, а також для інших цілей.

Джерелом покриття нетехнічних ризиків страхової компанії можуть бути власні вільні кошти, резерви компанії, позичкові кошти та цільові надходження, наприклад від акціонерів.

У цілому співвідношення між ризиками страхувальників, усіма ризиками страховика та фінансовими джерелами їх покриття може бути представлено на рисунку [5, с. 42].

Також існує класифікація ризиків відповідно до того, чи є залежність між ризиками і доходами. За цим принципом ризики поділяють на такі, що піддаються кількісній оцінці (фінансові ризики), і ті, що не піддаються такій оцінці (нефінансові) [2, с. 4].

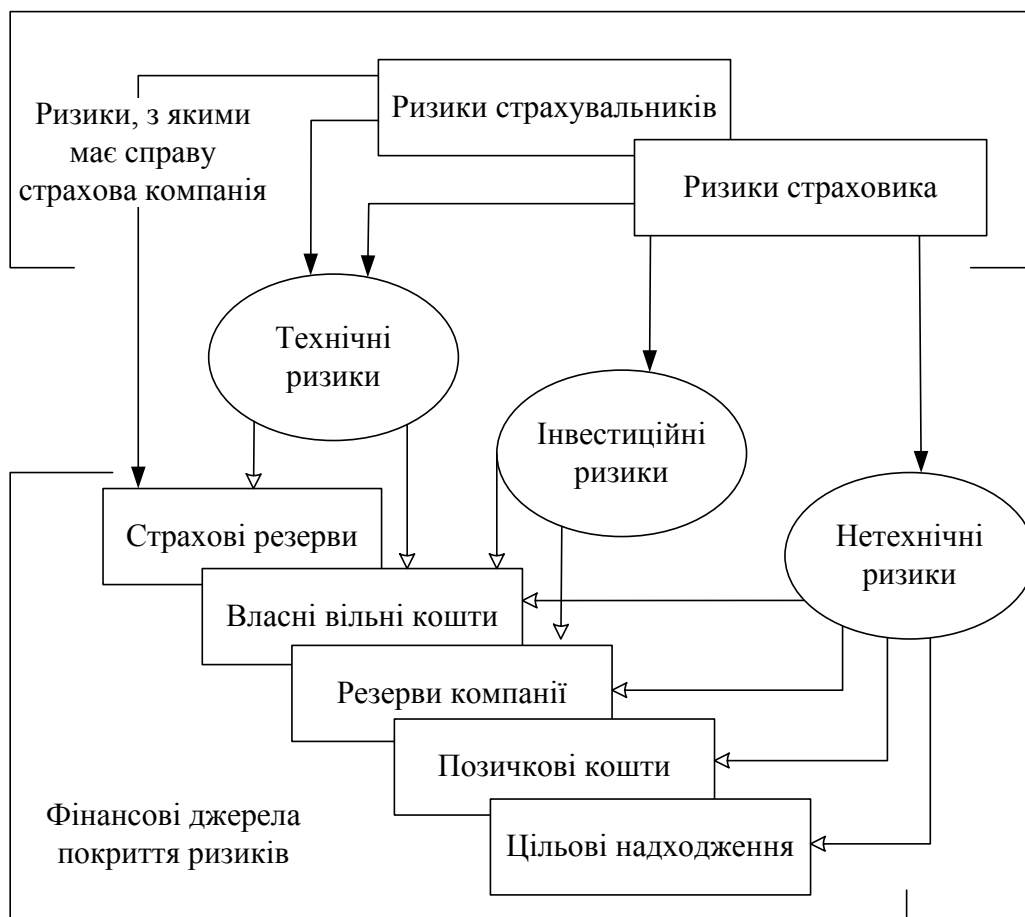

Рисунок. Схема співвідношення між ризиками, з якими зіштовхується страхова компанія, та фінансовими джерелами їх покриття

До нефінансових ризиків можна віднести ризик репутації страховика, юридичний ризик порушення або недотримання вимог нормативно-правових актів, законодавства, угод, стратегічний ризик неправильних управлінських рішень, операційно-технічний ризик. Процес управління такими ризиками зводиться до їх мінімізації.

Фінансові ризики (ризик ліквідності, зміни процентної ставки, валютний, ринковий ризик, ризик втрати майна та ін.) оптимізуються. До фінансового ризику слід віднести і технічний ризик страховика, який визначається як ймовірність того, що розмір виплат буде більшим за суму зібраних страхових премій, яких буде недостатньо для покриття витрат страхової організації [7].

Процеси функціонування системи управління ризиками у страховій компанії та державного регулювання на основі оцінки ризиків є циклічними, тобто завжди існує зворотній зв'язок у вигляді результатів від застосованих

заходів. Аналіз ефективності заходів оптимізації та мінімізації ризиків або ефективності державного втручання дозволяє корегувати регулюючі дії.

Одночасне внутрішнє управління страховиком своїми ризиками разом з превентивним державним наглядом сприяє досягненню основних інтересів держави та споживачів у забезпеченні гарантії надання страхових послуг, створенню сприятливих умов для функціонування страхових компаній і розвитку системи державного регулювання та нагляду за страховою діяльністю.

З урахуванням вищезазначеного можна зробити висновок, що контроль, як одна зі складових управління, представляє собою систему моніторингу процесу функціонування керованого об'єкта з метою оцінки аргументованості й ефективності прийнятих управлінських рішень, виявлення відхилення від цих рішень і здійснення відповідного коригування дій з урахуванням ризиковості операцій. А відтак, контроль виступає як кульмінаційний момент управлінського циклу на тій його стадії, коли фактично результати впливу на керований об'єкт зіставляються з вимогами прийнятих рішень, а під час виявлення негативних відхилень встановлюються їх причини, вживаються заходи для поліпшення стану справ. Щоб ефективно виконувати таку роль, контроль повинен бути оперативним, своєчасним та економічним. Активна роль контролю виявляється в тому, що він не обмежується лише констатацією припущених відхилень від прийнятих управлінських рішень. Його дані використовуються для підтримки динамічної рівноваги всієї системи управління, прийняття більш обґрунтованих рішень.

Список використаних джерел

1. *Бурцев В.В.* Организация системы государственного финансового контроля в Российской Федерации. – М., 2002. – С. 63.
2. *Кондратенко Д. В.* Регулювання страхової діяльності на основі оцінки ризиків. – Х., 2006. – 20 с.
3. *Мескон М.Х., Альберт М., Федоруи Ф.* Основы менеджмента / пер. с англ. – М. : Дело, 1992. – 686 с.
4. Методичні рекомендації щодо загальних підходів до застосування страховиками стрес-тестів : розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 5 грудня 2006 р. № 6496 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.dfp.gov.ua

5. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Концепція розвитку страхового ринку України до 2010 року” від 23 серпня 2005 р. № 369-р. – Режим доступу : [http://www.dfp.gov.ua/915.html?&tx_ttnews\[backPid\]=715&tx_ttnews\[pointer\]=11&tx_ttnews\[tt_news\]=962&cHash=4433cf69cb](http://www.dfp.gov.ua/915.html?&tx_ttnews[backPid]=715&tx_ttnews[pointer]=11&tx_ttnews[tt_news]=962&cHash=4433cf69cb)

6. Русин С.А. Технический риск и расходы страховщиков // Страховое дело. – 2003. – № 5. – С. 45.

7. Чернова Г.В. Основы экономики страховой организации по рисковому видам страхования – СПб. : Питер, 2005. – 240 с.

Dolgopolova O.O., Ulanovska M.V. Financial Control of Insurance Companies.

The article covers the essence of financial control and type classification of financial control in Ukraine. The application of financial services is investigated.

Key words: financial control, field of competence, objects of and subjects to financial control, field of activity, financial services and financial risks.

Долгополова Е.А., Улановская М.В. Финансовый контроль страховых компаний.

Рассмотрена сущность финансового контроля, классификация видов финансового контроля в Украине, исследовано сферу применения финансовых услуг.

Ключевые слова: финансовый контроль, сфера компетенции, объекты и субъекты финансового контроля, сфера деятельности, финуслуги, финансовые риски.